

העשרה מס' 2: אומנות כביקורת של העם על מנהיגות שאינה מיטיבה

מה קורה כשהשלטון אינו אידיאלי? כאשר שליטים מנצלים לרעה את כוחם? כיצד יכול העם לבטא את הביקורת שלו ולחתור לשינוי? אחת האפשרויות היא – באמצעות אומנות. ביחידה זו תכירו יצירות אומנות קבנויות, המביעות ביקורת פוליטית על השלטון (מלוכה / דמוקרטיה / אצולה שלטת).

היצירה שבה נפתח את היחידה - "החירות מוליכה את העם" - היא השראה ליצירות אומנות גם בימינו. היצירות הנוספות שנבחרו מבטאות ביקורת על אליטה מנהיגותית שלטת מנוכרת, וקריאה למימוש אידיאלים של מתן ריבונות לעם, שוויון, חירות וצדק.

נקודות לדיון ביחידה:

דיון בכל יצירת אומנות בהקשר של מנהיגות מיטיבה מול מנהיגות עריצה, חוק המלך מול משפט המלך, רחבעם ואבימלך מול גדעון ושמואל, ניתוח שלטונם של דוד ושלמה, תקופת השופטים - "בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה".

פתיחה:

הקשר בין המהפכה הצרפתית לדיון על מנהיגות מיטיבה, באמצעות היצירה "החירות מובילה את העם"

צרפת היא מדינה עם היסטוריה של מהפכות נגד ההנהגה, בשם העם. במקומות אחרים בעולם, שינויים תודעתיים דומים לא לוו במהפכה. צרפת היא ערש המהפכה הדמוקרטית, סמל למהפכה שפרצה למען שוויון, חירות וצדק, הנושאת את האידיאל של שחרור של העם הסובל והרעב מכבלי העריצות של שלטון נהנתני ומנותק. היצירה "החירות מובילה את העם" הפכה לסמל של מהפכת העם - העם הופך לריבון, המהפכה היא למען הכלל - זאת אף שהיסטורית היצירה צוירה בהשראת מהפכה אחרת, שלא הייתה דמוקרטית. הדבר מוכיח את כוחם של סמלים חזותיים בהדהוד שנשאר שנים רבות לאחר שהאומן סיים את עבודתו.

היצירות שידונו ביחידה

שם היצירה	שם האומן
החירות מובילה את העם	<u>פרדיננד ויקטור</u> אז'ן דלקרואה (1830)
החירות מובילה את העם 2019	פסקל בויאר (2019)
ללא שם	שרון אברהם (2020)
רפסודת המדוזה	תיאודור ז'ריקו (1819)
רפסודת המדוזה 2019	פסקל בויאר (2019)

ציור כסמל חזותי למהפכה: ראשית האומנות הביקורתית כנגד השלטון

"החירות מובילה את העם"

העם מתקומם נגד השלטון המנותק: הציור מתאר את מהפכת יולי 1830: מהפכה מלוכנית, מנוגדת בערכיה לרוח המהפכה הצרפתית שהתרחשה 40 שנה לפניה ב-1789. מהפכת יולי החזירה לשלטון את המלך לואי פיליפ, אבל עם הזמן הפכה יצירה זו דווקא לסמל של המהפכה הצרפתית. ביצירה מוצגת מריאן – דמות נשית שהיא סמל של רעיון החירות ובידה דגל צרפת, ונראים שני המעמדות – הבורגנים והפועלים. ביצירה מתוארים הפטריוטיות והניצחון מול האמת של הכאב, המוות והטרגדיה.

הציור במוזיאון הלובר - <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010065872> עם "זום אין" לפרטי הציור
יוטיוב שצולם בלובר עם הסבר <https://www.youtube.com/watch?v=6skizQIC-uU>
יוטיוב שמסביר על הציור - <https://www.youtube.com/watch?v=yFu3aJgkYkU&t=111s>

© 2013 RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Michel Urtado

❖ ניתן להוריד קובץ מאתר המוזיאון בגודל בינוני למטרת הוראה [כאן](#)

שאלות מלוות התבוננות ביצירה:

- ❖ לדעתכם, מה המסרים שביקש האומן להעביר באמצעות היצירה? (שימו לב לפרטים - לדמות המייצגת חירות, למגוון ההולכים אחריה, לאווירה הכללית המיוצגת, להבעות הפנים, לתנוחות גוף, לצבעוניות, להבלטות - מי נמצא באור ומי בצל, מי במרכז וכדומה.)
- ❖ כמתבוננים ביצירה, מה אתם מרגישים בנוגע למהפכה? לדעתכם, האם כך הרגישו גם בני דורו של דלקרואה (האומן)?
- ❖ כלפי מי מופנית הביקורת ביצירה?

נקודה למחשבה היא כי המהפכה הצרפתית העלתה לשלטון את שלטון הטרור המהפכני היעקוביני - שלטון שרצח בשם האידיאלים והמהפכה, ובאופן מפתיע דגל בערכים המנוגדים לערכי המהפכה, למשל ביטול זכויות הנשים לשוויון ולפעילות במרחב הציבורי.

"רפסודת המדוזה"

ביקורת חריפה על מנהיגות שנוטשת את העם

היצירה מתארת את סיפורה של הספינה "מדוזה" שיצאה לסנגל ונשאה על סיפונה 400 איש, אצילים ובני מעמד הפועלים, כדי לסייע שם בהקמת המושבה הצרפתית. רב החובל שנבחר היה אציל המקורב למלך, ולא מנוסה בניווט, וכנראה כתוצאה מכך הספינה עלתה על שרטון. שש ספינות ההצלה אוישו באצילים, וכ-150 איש המשתייכים למעמד הפועלים הצטופפו על רפסודה מאולתרת. סירות ההצלה היו אמורות לגרור את הרפסודה, אבל רב החובל חתך את החבל וניתק את הרפסודה מסירות ההצלה של האצילים. הרפסודה הגיעה לחוף ועליה 15 ניצולים בלבד, ובמהרה נפוצו סיפורי זוועה על שהתרחש עליה.

היצירה הפכה לשופר בקרב הפוליטי בצרפת שלאחר תבוסת נפוליאון. ז'ריקו הביע באמצעותה ביקורת חריפה על מעמד המלוכה שאינו דואג לעם. הקומפוזיציה שנבחרה מכניסה את הצופה לתוך הרפסודה כמעט, הפירמידה האנושית בנויה כך שבראשה של רפסודת המוות והאבדון עומד אדם אפרו-אמריקאי המנופף בדדמוי דגל הטריקולור של צרפת - ביקורת נוקבת על חוסר האנושיות של ההנהגה וביקורת על הסחר בעבדים (המושבה הוקמה בסנגל, וצרפת התעשרה מהעבדות וממשאבי הטבע שהיו שם).

המסר החריף של הציור הוא שהרפסודה היא צרפת עצמה. מאז ועד היום יצירה זו מהדהדת ביצירות של אומנים הרוצים להעביר ביקורת פוליטית או חברתית.

© 2015 RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Michel Urtado_

❖ ניתן להוריד קובץ מאתר המוזיאון בגודל בינוני למטרת הוראה [כאן](#)

סוגיות לדיון:

- ❖ מנהיגות מנותקת ונהנתנית המנצלת את העם, בוגדת בייעוד המנהיג ומשאירה את העם להתמודד במלחמת הישרדות.
- ❖ קישור לשאלות הסדר החברתי שנידונו ביחידה הקודמת: מלחמת כול בכול והצורך במנהיגות מיטיבה.
- ❖ השוואה מול המנהיגים בפרקי התנ"ך הנידונים.

למידע נוסף על הציור - סרטון - <https://www.youtube.com/watch?v=jlVBaqyGKMs>

אומנות פוליטית עכשווית - למען יישום עקרונות השוויון, החירות והצדק לעם

צרפת: גרפיטי Pascal Boyart

פסקל בויאר (המכונה PBOY) הוא אומן גרפיטי עכשווי יליד פריז, בן למעמד הפועלים. בויאר יוצר בפרז בהשראת יצירות קנוניות, ובאמצעותן מביע את מחאתו.

בהשראת "רפסודת מדוזה" הוא יצר ציור קיר שמידותיו 9X6 מטר, אך הכניס שינויים ביצירה המעבירים גם הם מסר, למשל המפרש עשוי משטרות כסף. הוא שילב ביצירתו קוד QR, וכך כל מי שצפה ביצירה יכול היה לתרום לו כסף. לדבריו של בויאר כלנו מצויים על אותה הרפסודה, שננטשה על ידי השלטון - קבוצה קטנה מאוד של אנשים שלא אכפת להם מהשאר. עוד אמר כי המסר המהפכני של האומנות נגנב, בדיוק כמו צרפת.

הציור: <https://www.pboy-art.com/single-post/2019/09/30/fresque-le-radeau-de-la-m%C3%A9duse-2019-freng>

בהשראת "החירות מובילה את העם" - צייר בויאר יצירה עכשווית אחרת, המביעה תמיכה ב"מחאת האפודים הצהובים" שפרצה בצרפת במאי 2018, בשל התנגדות לרפורמות הכלכליות שהנהיג נשיא צרפת עמנואל מקרון, רפורמות שנתפסו כתומכות בעשירים ומעיקות על מעמד הפועלים. המוחים דרשו הפחתה במס על הדלק, העלאת שכר המינימום ואת פיטורי הנשיא. האומן העלה בטוויטר רמזים למיקומה של היצירה, והמריץ אנשים לחפש אותה בעזרת הודעה כי החביא בה 1,000 ביטקוינים. ממשלת צרפת סברה כי היצירה היא מחאה לא לגיטימית, ומחקה אותה.

הציור: <https://www.pboy-art.com/single-post/2019/01/06/fresque-libert%C3%A9-guidant-le-peuple-2019>

הרחבה:

סרטונים בהם האומן מספר את סיפורו בגוף ראשון:

על יצירת החירות מובילה את העם 2019

<https://www.youtube.com/watch?v=LyxH74pfVMo&t=25s>

על יצירת " רפסודת המדוזה 2019 <https://vimeo.com/378115284>

ישראל

האומן שרון אברהם הציג במסגרת "הפגנות בלפור" מיצג מחאה, בהשראת "החירות מובילה את העם" של דלקרואה.

המיצג הוא למעשה שחזור הציור של דלקרואה, המתאר את מהפכת יולי 1830 בצרפת. התמונה החיה של המיצג מציגה את המפגינים הישראלים למען הדמוקרטיה כממשיכייהם של האזרחים הצרפתים בדרישתם לדמוקרטיה ולמשטר תקין.

קישור לעמוד התערוכה <http://www.edutmekomit.co.il/galla2020?lightbox=dataltm-kijb228x>
תערוכת "עדות מקומית", מוזיאון ארץ ישראל (זכה בקטגוריית "בחירת האוצר") המיצג הוצג בכיכר פריז, ירושלים, 25 ביולי 2020

קישור לראיון עם האומן שרון אברהם
<https://omny.fm/shows/gam-ken-tarbut-2/a85f3bcf-0b02-421d-a6c3-ac13006fe5c7>
ד"ר נעמי מאירי-דן: מאמר אינטרנטי על המיצג <https://www.bezalel.ac.il/news/134130>

סוגיות לדיון:

- ❖ על הקשר שבין שלטון לסדר. "בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה" (שופטים יז, ו) - האם אתם מסכימים עם הקביעה הזו בהתייחס לסוגיות ההיסטוריות והערכיות שעלו במהלך הלימוד? ואם כן - מה המחיר שנכון לשלם עבור הסדר שמעניק השלטון?
- ❖ ביקורת על השלטון דרך התכתבות פנימית בין יצירות קיימת גם בתנ"ך - חטאי המלך שלמה הם הדהוד של האיסורים הקיימים ב"חוק המלך". המלך שלמה הוא המודל השלילי שאליו מכוון "חוק המלך".
- ❖ "משל הרועים" ביחזקאל לד - סיפור המשמש להעברת ביקורת עקיפה על השלטון.
- ❖ האומנות היא אחת הדרכים להביע ביקורת על השלטון. מה כוחה? מה מגבלותיה? אילו דרכים נוספות מוכרות לכם מהתנ"ך ומימינו?